

Yaşam

S a r g u n A . T o n t

Yayınlar...

Gazetede okuduğum haber iç açıcı olduğu kadar hayret vericiydi: UNESCO Raporu'na göre bilimsel yayınlarımız son on yılda dörte katlanmış. Böylelikle 1977 yılında 288 bilimsel yayımla dünya sıralamasında 37. olan ülkemiz 2002 yılında 9303 yayımla 22. sıraya yükselmiş. Buradaki "bilimsel yayımlar"dan uluslararası akademik kuruluşlar tarafından saygınlığı kabul edilmiş dergilerde çıkan makaleler kastediliyor. (Örneğin, elinizde tuttuğunuz dergi veya ünlü Scientific American dergisinde çıkan yazılar "popüler" sınıfa girdiği için bu grupta yer almaz. Bilimsel makaleler basılmadan önce o konunun uzmanları tarafından süzgeçten geçirilir. Popüler dergilerin görevi "bilimsel piyasada" neler olup bittiğini okuyucuya aktarmaktır. Bu konuya ayrıntılı olarak bu sayfalarda zaten girmiştik. Lütfen notlara bakınız.)

Bu astronomik çıkışın olası nedenlerini bu konularda değerli çalışmalar yapmış arkadaşımızı ODTÜ Rektör Danışmanı Prof. Fatoş Vural'a sorduk. Fatoş hanım bunu büyük ölçüde, YÖK tarafından geliştirilen atama ve terfi kriterleri içinde yayının büyük bir önem taşımaya bağlıyor : "Bu kriterlere göre, bir öğretim üyesinin uluslararası indekslerde taranan dergilerde yayın yapmadan terfi etmesi mümkün değildir." "Ayrıca" diye ekliyor Prof. Vural, "birçok üniversitemiz saygınlığını arttırmak için kadro atamalarında YÖK kriterlerine oranla daha fazla yayın koşulu aramakta." Kısacası, Fenerbahçe'de forvet oynamak istiyorsanız oynadığınız bir önceki takımında bol gol atmanız gerekiyor. Arkadaşımızın vurguladığı diğer bir nokta da, bazı bilim insanlarımızın, makalelerini konferans bildirisi olarak veya yayımlaması daha kolay dergilerde yayımlayarak sayıyı artırmaları. Fatoş hanım eleştirisinde haklı, ama aynı şeyi Amerikalı veya İngiliz biliminsanları da yapıyor. Hatta, bazı Amerikalı akademisyenlerin aynı makaleyi biraz değiştirerek başka bir dergide bastırıldığı da olur. (Önemli bir istisna: Science veya Nature dergisinde kısa bir özet yayımlanan bir makalenin çok daha kapsamlı bir versiyonunun sadece o disiplinde uzmanlaşmış dergilerde basılması normal, hatta makbul sayılır.)

Aslında YÖK yasasında yapılacak ufak bir değişiklik, fazla değil iki yıl içinde bizi daha da yüksek basamaklara taşıyabilir. Bizim üniversitelerimizde profesör olduktan sonra yayın yapmak mecburiyeti yok. California Üniversitesi'nde de aynı kural geçerli, ama profesörlüğün 7 veya 8 (sayıyı tam anımsamıyorum) derecesi var. İsteyen, emekli olana kadar ilk derecede kalabiliyor ama üretmeye devam ettiği takdirde çıkabildiği basamakla orantılı olarak maaşı artıyor. Bizde basılan makale için maddi ödül verilerek teşvik yoluna gidiliyor.

Aslında YÖK yasasında yapılacak ufak bir değişiklik, fazla değil iki yıl içinde bizi daha da yüksek basamaklara taşıyabilir. Bizim üniversitelerimizde profesör olduktan sonra yayın yapmak mecburiyeti yok. California Üniversitesi'nde de aynı kural geçerli, ama profesörlüğün 7 veya 8 (sayıyı tam anımsamıyorum) derecesi var. İsteyen, emekli olana kadar ilk derecede kalabiliyor ama üretmeye devam ettiği takdirde çıkabildiği basamakla orantılı olarak maaşı artıyor. Bizde basılan makale için maddi ödül verilerek teşvik yoluna gidiliyor.

ODTÜ Rektör Danışmanı Prof. Dr. Fatoş Vural eski ABD Başkanı Bill Clinton tarafından tebrik ediliyor.

Yayın yapmayan akademisyenler “bizde imkan olsa biz de yapardık” veya “hem ders verdiğim, hem idarecilik yaptığım için araştırma yapmaya vakit bulamıyorum” gibi mazeretlerin arkasına sığınır. Bu ancak bazı hallerde doğru olabilir ama bizim üniversitelerde verilen imkan çoğu kez ABD üniversitelerinde olduğundan daha az değildir. Gelin, iyi yayın yapmanın her şeyden önce kişiye bağlı olduğunu size bir örnekle kanıtlayalım.

Söz konusu bilimsani Ankara Üniversitesi’nde 1982-1989 yılları arasında ara vermeden bölüm başkan yardımcılığı, dekan yardımcısı, dekan ve rektör yardımcılığı yapıyor. 1989 yılında ODTÜ’ye transfer olan bu arkadaşımız 1990 yılında genel sekreter, 1992 yılında rektör yardımcısı oluyor ve 2000 yılından beri rektörlük yapıyor. Birçoğunuz Prof. Ural Akbulut’tan bahsettiğimizi anlamışsınızdır. Bizim üniversitelerimizde dekanlık veya rektörlük yapmak, Beşiktaş futbol takımında antrenörlük yapmaktan daha güç olmasına rağmen sayın Akbulut en saygın dergilerde yayınlanan, çoğunda birinci yazar olarak öğrenci ve meslekdaşlarıyla birlikte tam 91 makaleye imza atmış. Bu makalelerin ne kadar etkili oldukları aldıkları 585 atıftan belli. Demek ki yapan yapıyor. Belki anımsarsınız, bu sayfalarda “Bizde de imkan olsa biz de yapardık” diyenlerin ağzına kırmızı biber sürmeyi zaten önermiştim.

Yayın konusunda genç bir araştırmacının karşılaşabileceği en büyük trajedilerden biri, ilk makalesini gönderdiği derginin yayın heyetinin, makalesini reddetmesidir. Herhangi bir konuda reddedilmek zaten hoş bir şey değildir, ama çok itinalı yapılmış bir çalışmanın kabul görmemesi yazarın “ben ne yaparsam yapayım boş” gibi bir düşünceye kapılmasına neden olabilir. Tabii yazarın aynı makaleyi başka bir dergiye gönderme hakkı vardır. Peki ama ya o dergiden de hayır yanıtı gelirse? Ya üçüncü dergi de reddederse? Bu sorulara yanıt vermeden önce gelin biraz geriye gidelim.

Charles Darwin, türlerin evrim süreciyle ilgili yazılarında mikroskopik canlılar hakkında fazla birşey söylemez. Tabii bunun nedeni, küçük organizmaların kabuklu veya kemikli canlılar gibi arkaalarında fosil kayıtları bırakmaması. Gerçi birçok işaret, insan dahil bütün canlıların atalarının ilkel organizmalar olduğu doğgösteriyordu ama tek hücreli organizmalardan çok hücreli organizmalara

ODTÜ Rektörü Prof. Dr. Ural Akbulut

ra geçişin nasıl olabileceği hakkında ortaya atılan fikirler daha çok spekülasyon niteliğindedir.

İki tek hücreli canlının birleşerek çok hücreli bir organizmaya dönüşebilmesi olasılığı daha 1880’li yıllarda ortaya atılmıştı ama kabul görmedi. Fakat 1960’lı yıllarda Lynn Margulis adında genç bir akademisyen bu teoriyi tekrar gündeme getirdi. Margulis’e göre yaşamı için oksijene gereken duyan (aerobik) bir bakteri, oksijene gerek duymayan (anaerobik) bir bakterinin içine yerleşirse ortaya hem oksijenli hem de oksijensiz ortamda yaşayabilen çok daha güçlü bir organizma çıkar. Endosimbiyozis adı verilen bu kurama göre, tek hücreli organizmaların çok hücreli organizmalara dönüşümü bu yolla mümkün olabilir. Gerçi yukarıda belirttiğimiz gibi, bu tür fikirler daha 1880’li yıllarda ortaya atılmıştı, ama son yıllarda ortaya çıkan bazı bulguları ustaca kullanan Margulis, ortaya çok daha güçlü bir kuram çıkardı.

Tabii her aklı başında bilimsanının yapması gerektiği gibi, Margulis de teorisini bir makale şekline dönüştürerek bilimsel bir dergiye gönderiyor. The Origin of Mitosing Eukaryotic Cells” (Mitozla Bölünen Çekirdekli Hücrelerin Kökeni) adlı makalenin kaç dergiden reddedildiği hakkında tam bir bilgi edinemedik. Bir kaynağa göre 12, diğer kaynağa göre 20 civarında hayır yanıtı gelmiş. Margulis’in

kendisi sayının 15 civarında olduğunu söylüyor! Uzun lafın kisası makale eninde sonunda basılıyor. Margulis’in ortaya attığı kuram bugün ders kitaplarına geçmiş durumda. O kadar ki, günümüzün en ünlü evrimcilerinden Richard Dawkins bile Margulis için “Onu çok takdir ederim” diyor. Takdir eden sadece o değil, tabii. Şu anda Massachusetts Üniversitesi’nde “Distinguished Professor” (ABD üniversitelerinde sadece birkaç kişiye verilen en yüksek profesörlük ünvanı) olan Margulis, Amerikan Bilimler Akademisi, Rusya Bilimler Akademisi ve Dünya Bilimler Akademisi’ne seçilmesine olarak 8 tane onursal doktora sahibi. Margulis 2000 yılında Başkan Clinton’un elinden ülkenin bir sivilere verebileceği en yüksek şeref maddiyasını aldı.

Olaya gerçekçi bir açıdan bakarsak, çoğumuz aynı makaleyi 12 dergiye gönderecek kadar metanetli değiliz, ama bir veya iki dergiden “hayır” yanıtı geldi diye makalesini çöp tenekesine atan yerli veya yabancı bilim insanlarının Prof. Margulis’ten öğreneceği çok şey var.

Son olarak bu çetincevizin bunca meşguliyetinin yanı sıra 4 tane de evlat yetiştirdiğini eklemeyi unutmamalıyım. Gelecek ay buluşmak dileğiyle.

Notlar: Prof. Margulis için bakınız: <http://www.geo.umass.edu/faculty/margulis>

Prof. Akbulut için bakınız: <http://www.chem.metu.edu.tr/academic/akbulut/index.html>